

R. M. ROSENBERG & SOFIA GUSTAFSSON

Syvästi kaivaten

ERÄÄN PERHEEN
KIRJEITÄ
SUOMEN SODASTA

TAMMI

R. M. ROSENBERG & SOFIA GUSTAFSSON

Syvästi kaivaten

ERÄÄN PERHEEN
KIRJEITÄ
SUOMEN SODASTA

TAMMI

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet Koneen Säätiö,
Jalmari Finnen Säätiö ja Suomen tietokirjailijat ry.

Axel ja Margaret Leijonhufvudin kirjeiden ja perukirjojen
sekä Gustaf Boije af Gennäsin matkapäiväkirjan suomennokset:
Kari Koski

Muut suomennokset: tekijät, jollei lähdeviitteessä ole toisin
mainittu

Kuvatoimitus: Sofia Gustafsson, Riikka-Maria Rosenberg,
Markko Taina ja Ulla Asantila

Kuvausjärjestelyt: Markko Taina

Kuvalähteet: ks. kuvatestit

Esilehtien kuva Leijonhufvudien kirjeistä: Patrik Rastenberger

Ulkoasun suunnittelu ja taitto: Jenni Saari

1. painos

© Riikka-Maria Rosenberg, Sofia Gustafsson ja Tammi 2026

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-7044-9

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

Sisäily

LUKIJALLE	9
------------------------	---

PERHEKUNTA

Mustialan Leijonhufvudit	17
Lapsissa on tulevaisuus	36
Kuolema, tuttu vieras	52

SUOMEN SOTA

Alkusoitto	61
”On parasta pakata kaikki arvokas”	67
AXELIN LÄHTÖ SOTAAN 1808	

”Luoja suokoon, että vielä kerran saisin palata”	83
---	----

RUOTSIN JOUKKOJEN KURIMUS

”Luoja yksin tietää, mitä minun pitäisi kirjoittaa”	91
--	----

AXELIN KOTIINPALUU 1809

Axelin kirjeet Suomen sodasta	99
-------------------------------------	----

VIAPORI JA SEN UPSEERIT

Viaporin upseeri Gustaf Reinhold Boije af Gennäs	131
Viaporin antautuminen	136
”Yhteinen onnettomuus”	147

UPSEERI VANKINA VENÄJÄLLÄ

Boije af Gennäsin matkapäiväkirja	160
---	-----

AATELISNAISTEN ELINPIIRI

Naisten kartano	185
UUSI ELÄMÄ HAKOISISSA	
Säädynmukaista elämää	190
Silkkileninkejä ja posliiniserviisejä	200
”Suuri se on aina muodissa”	213
MARGARET TUKHOLMASSA 1810–1811	
Kruununprinssi ja kuollut kreivi	230
POLITIikkaa Ruotsin pääkaupungissa	
Margaretin kirjeet Tukholmasta	245

AXELIN JA MARGARETIN

PERUKIRJAT	293
-------------------------	-----

Kiitokset	315
Lähdeviitteet	317
Lähteet ja kirjallisuus	335

LUKIJALLE

Vuosia sitten kirjailija ja historioitsija Riikka-Maria Rosenberg, ”Hakoisten rouva”, ryhtyi kartoittamaan Hakoisten kartanon päärakennuksessa säilyneitä dokumentteja. Työn edetessä hän kolusi ullakon ja niin kutsutun *lönnkammaren*, jonne sukupolvi toisensa jälkeen oli hylännyt tarpeettomina pitämiään tavaroita. Kaappien, lipastojen ja laatikoiden uumenista sekä vanhojen lehtien ja kirjojen välistä löytyi liuta kirjeitä, asiakirjoja, perukirjoja, nuotteja, piirustuskirjoja ja käsin kopioituja näytelmiä, jotka kaikki vaikuttivat kuuluneen yhdelle ja samalle perheelle, Hakoisiin vuonna 1810 muuttaneille Leijonhufvudeille.

Kyseessä oli hajanainen dokumenttikokoelma, joka täydentyi hitaasti lumppupaperi kerrallaan. Vähitellen löydöt oli kuitenkin mahdollista jaotella ajallisesti ja temaattisesti yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi, jotka avasivat ainutlaatuisen näkymän Leijonhufvudien perheen elämään. Näin saivat alkunsa paitsi tämä tietokirja myös Hakoisten naisista kertova kaunokirjallinen trilogia ja varsinkin sen toinen romaani *Vapaaherratar*.

Hakoisista löytyneet dokumentit toivat pian yhteen Riikka-Marian ja dosentti Sofia Gustafssonin. He olivat tutustuneet Helsingin yliopistossa viitisentoista vuotta aiemmin ja saivat nyt tilaisuuden yhdistää voimansa. Sofia oli erikoistunut paitsi Viaporin myös vanhojen käsialojen ja 1700-luvun ruotsinkielisten dokumenttien tutkimiseen. Riikka-Maria puolestaan oli tehnyt väitöskirjan uuden ajan alun pariisilaisista aatelisnaisista ja aateliskulttuurista. Näin ollen molempien osaamisalueet täydensivät toisiaan.

Syvästi kaivaten on tutkimusmatka erään suomalaisen aatelisperheen elämään Suomen sodan myllerryksissä vuosina 1808–1811. Sota koetteli koko kansaa säätyyn katsomatta, ja ennen sotatoimien alkamista syvää huolta koettiin niin kartanoissa kuin vaatimattomissa pirteissäkin. Tunnoistaan Suomen sodan kynnyksellä on kirjoittanut päiväkirjassaan muun muassa ratsumestari Carl Magnus Möllersvärd (1775–1846):

Oletan, että sota Venäjää vastaan on tulossa. Siitä meidän on kiitettävä itsepäistä kuningastamme, joka on ottanut esikuvakseen Kaarle XII:n ja joka uskollisesti seuraa tämän tyyliä vaatteita ja hansikkaita myöten. Urheudessa ja älykkyydessä hän ei valitettavasti yllä samalle tasolle. Tämä sota, olkoon sen lopputulos mikä tahansa, jää varmasti historiaan. Päämajasta lähetettäneen loistavia raportteja, joissa tappioita ei koskaan myönnetä [–].¹

Syvästi kaivaten on kuvaus Suomen sodasta Leijonhufvudien kokemusten kautta. Möllersvärdin tavoin perhe oli todennäköisesti tietoinen tulevaisuuden epävarmuudesta. Tulevilla sivuilla kirjeiden ja muiden Leijonhufvudien perhettä koskevien dokumenttien myötä esiin nousevat sekä aatelin arki ennen sotaa että itse sodan vuodet. Suomennettuja dokumentteja edeltävät temaattiset johdannot, jotka syventävät ymmärrystä tämän 1700- ja 1800-lukujen vaihteen Hämeessä asuneen aatelisperheen elämästä ja siitä, kuinka sen jäsenet hahmottivat itsensä osana vallitsevaa yhteiskuntaa.

Epäilemättä Leijonhufvudit kirjoittivat elinaikanaan lukuisia kirjeitä: kirjeenvaihto oli aatelisten keskuudessa merkittävä tapa pitää yhteyttä ystäviin ja sukulaisiin. Siten kirjeiden kirjoitustaito, edes jonkinmoinen, oli olennainen osa aatelisten koulutusta, ja sen harjoitteluun käytettiin runsaasti aikaa. 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa eläneet aatelimiehet saattoivat hyvinkin hallita monet kirjeiden kirjoittamiseen liittyvät konventiot. Sen sijaan aatelistenaisten oikeinkirjoitus saattoi olla puutteellista, eivätkä he aina hallinneet kaikkia käytänteitä tai osanneet esimerkiksi siteerata muodikkaasti kirjallisuutta.²

Tähän teokseen koottujen kirjeiden perusteella todettakoon, että Axel ja Margaret Leijonhufvudin kirjoitustyyli poikkeavat toisistaan. Perheen tytär Margaret oli kaiketi kasvatettu lähinnä kodin piirissä, kun taas poika Axel oli saanut formaalin kasvatuksen osittain myös kodin ulkopuolella. Tämä näkyy erityisesti heidän kirjoitustekniikoissaan.³ Axel kyllä taisi kirjoittamisen konventiot, mutta hänen sisarensa kirjeet

muistuttavat tunnepitoista ja ennakoimatonta ajatuksenjuoksua – mikä osaltaan lisää niiden viehättävyyttä. Lisäksi Margaret ei noudattanut nimien kirjoittamisessa yhteneväistä kirjoitusasua, ja niin esimerkiksi sukunimi Ramsay saattoi päätyä milloin muotoon Ramsai, milloin Ramsau.⁴

Leijonhufvudien aikaan kirjeet eivät olleet kovin henkilökohtaisia: niitä luettiin ääneen perheenjäsenille, sukulaisille ja vierailulle tulleille ystäville. Siten kirjeiden kirjoittaja saattoi lisätä, poistaa ja muokata kirjeidensä sisältöä, ja voidaanakin olettaa, että myös Axel ja Margaret muistivat tämän kirjoittaessaan kotiväelle. Kirjeissä tavattiin kertoa sukulaisen ja ystäväpiirin kuulumisista sekä välittää juoruja ja huhuja. Niissä saatettiin kertoa myös kirjoitushetkeä ympäröivästä tilanteesta varsin spontaanisti, jolloin tekstissä korostuivat tunteet, joskus jopa faktojen kustannuksella.⁵ Lisäksi kirjeissä välitettiin tietoa yhteiskunnallisista tapahtumista läheltä ja kaukaa.

Leijonhufvudien kirjeitä on säilynyt vain rajallinen määrä, ja siksi tässä teoksessa on täytetty Suomen sodan ajallisia aukkoja muiden aikalaistodistajien kertomuksilla. Teemaattisten johdantojen tukena on käytetty myös Axelin ja Margaretin perukirjoja sekä muita Hakoisissa säilyneitä lähteitä. Etenkin perukirjat tarjoavat mahdollisuuden perehtyä edesmenneen omistuksessa olleisiin esineisiin ja henkilökohtaiseen asuinympäristöön. Tästä huolimatta perukirjat eivät yleensä anna täydellistä kuvaa edesmenneen materiaalisista omistuksista: jotkin tavaroista on voitu jättää mainitsematta ja merkittyjen tavaroiden arvoa on voitu muuttaa, minkä

lisäksi edesmenneet ovat pystyneet itse vaikuttamaan siihen, mitä tavaroita he ovat jättäneet jälkeensä.⁶ Axelin ja Margaretin tapauksessa esimerkiksi perheen muotokuvia – tai kummankaan kenkiä – ei ole mainittu erikseen.

Kirjeiden tapaan matkapäiväkirjojen kirjoittamisella on pitkä traditio. Teoksessa onkin mukana vapaaherra Gustaf Reinhold Boije af Gennäsin matkapäiväkirja, jota hän kirjoitti ollessaan sotavankeudessa Venäjällä Suomen sodan aikana. Päiväkirja ajoittuu heinäkuusta lokakuuhun 1808, vaikka vankeus itsessään kesti pidempään. Kotiin Boije af Gennäs palasi helmikuussa 1809. Vapaaherra oli osa Leijonhufvudien sukulaisverkostoa: hänen äitinsä Ulrika Christina Taube (1757–1831) oli perheen isän Erik Leijonhufvudin serkku. Myöhemmin kun Suomi oli jo osa Venäjän keisarikuntaa, Boije af Gennäsin sukulaisuussuhde Leijonhufvudeihin vahvistui entisestään, kun hän solmi avioliiton perheen nuorimman tyttären Hedvig Eleonora Leijonhufvudin kanssa 17. syyskuuta 1812.

Kirjeiden, matkapäiväkirjan ja muiden dokumenttien avulla Leijonhufvudien elämä avautui tämän teoksen kirjoittajille täysin uudella tavalla, mutta silti moni asia jäi arvoitukseksi. Pyrkimyksenä oli identifioida kirjeissä ja matkapäiväkirjassa mainitut henkilöt, eritoten jos heidän nimensä toistuivat. Toisinaan tehtävä osoittautui mahdottomaksi. Esimerkiksi Leijonhufvudien Margaret-tyttären kirjeissä esiintyvät Brunte, Ankan ja Chatten jäivät tuntemattomiksi. Todennäköisesti kyse oli Margaretille tutuista nuorista miehistä ja heidän lempinimistään. Vaikuttaa siltä, että Erica-sisar ja muut

Margaretin perheenjäsenet kyllä ymmärsivät, kenestä kulloinkin oli kyse.

Teoksessa julkaistut Leijonhufvudien kirjeet ja perukirjat sekä Gustaf Boije af Gennäsin matkapäiväkirja ovat Kari Kosken suomentamia. Muut johdannoissa käytetyt suomennot ovat tekijöiden omia, ellei toisin mainita. Etenkin kirjeiden tulkintaa vaikeutti ajoittain se, ettei käytössä ollut molempien osapuolien tekstejä. Lisäksi suomennoksissa on käytetty vapautta muun muassa lisätä välimerkkejä, jotta ne vastaisivat paremmin nykysuomen käytänteitä. Käännöstyössä mahdollisesti sattuneista virheistä tekijät ottavat kaiken vastuun.

Suomen sodasta kertovan teoksen aihe on valitettavan ajankohtainen nykymaailmassa, jossa valtioiden rajojen kunnioittaminen ei enää ole itsestäänselvyys. On kuitenkin muistettava, että sota on muutakin kuin brutaaleja mielettömyyksiä, taisteluja ja armeijan ankaraa arkea: sodan joutuvat kokemaan myös lukemattomat siviilit. Tämän teoksen tavoitteena onkin ollut perehtyä mikrohistoriaan ja löytää sotaan inhimillinen näkökulma.

Kahdessa vuosisadassa hiiret, pöly ja aika eivät ole kyenneet tuhoamaan Leijonhufvudien perheelle taannoin kuuluneita kirjeitä ja muita dokumentteja. Nyt niiden myötä lukijan silmien eteen avautuu erään perheen tarina – iloineen, toiveineen, pelkoineen ja suruineen.

Perhekunta

MUSTIALAN LEIJONHUFVUDIT

Keväällä 1788¹ Tammelassa sijaitsevassa Mustialan puustellis-
sa mitä luultavimmin kuhisi. Piiat ja rengit toimittivat aska-
reitaan, ja kaikkialla oli kaiketi kiireen ja odotuksen tuntua,
sillä everstiluutnantin virkatalo oli saamassa uudet asukkaat.
Talon edellinen asukas Adolf Georg von Post oli eronnut teh-
tävästään 31. toukokuuta 1786, ja hänen tilalleen oli valittu
seuraaja.²

Vapaaherra, everstiluutnantti Erik Abraham Leijonhufvud
saapui virkataloonsa todennäköisesti komean ja arvokkaan
hevosparin vetämissä *wiener*-vaunuissaan,³ joita kaiketi ohjasti
livreeseen pukeutunut ajuri. Pari vuotta aiemmin vapaaherra
oli nimitetty everstiluutnantiksi Uudenmaan ja Hämeen lään-
nin rakuunajoukkoihin.⁴

Saapuiko Erik Leijonhufvud Mustialaan yksin vai perheen-
sä kanssa? Siitä ei ole varmaa tietoa, mutta jossain vaihees-
sa sinne asettuivat asumaan myös vaimo Helena Elisabeth
Leijonhufvud (o.s. von Burghausen) ja avioparin kaksi pien-
tä lasta, tytär Lovisa Juliana eli Louise ja poika Axel Gabriel.

Lisäksi Mustialaan muuttivat Helenan vanhemmat, isä Herman Bernt von Burghausen (1727–1793) ja äiti Hedvig Juliana von Fieandt (1737–1820), sekä tati Ulrika Elenora von Fieandt (1727–1811). Puustellissa asui jonkin aikaa myös Joroisista kotoisin oleva sukulaisnainen Carolina Gustava Grotenfeldt (1766–1845).⁵ Suku olikin laaja⁶ ja läheisesti läsnä läpi koko elämän.

Epäilemättä seudun ylhäisten ja alhaisten mielenkiinto oli ollut suurta, kun tieto pitäjän uusista asukkaista oli levinnyt. Kun hevosvaunuilla liikkuva seurue sitten saapui, moni paikallinen kaiketi seisautti askareensa ja pysähtyi ihmettelemään tulijoita hetkeksi. Jo aatelin hevosvaljakko henki valtaa ja statusta,⁷ jota myös everstiluutnantti perheineen edusti. Toki Tammelassa oli totuttu aatelissäätyisiin asukkaisiin, mutta silti aatelisia oli hyvin vähän: esimerkiksi vuonna 1815 heitä oli koko väestöstä vain 0,26 prosenttia.⁸

Keitä Mustialan puustellin uudet asukkaat oikein olivat?

Helena Elisabeth von Burghausen oli syntynyt Hoviniemen kartanossa Savon Joroisissa joulun aatonaattona vuonna 1763. Hän oli mahdollisesti vanhempiansa ainoa lapsi. Perheen isä Erik Abraham Leijonhufvud, joulukuun lapsi hänkin, oli parakaissut ensimmäisen kerran Kirkkonummen Sundsbergissä vuonna 1753. Hänen isänsä Axel Gabriel Leijonhufvud (1715–1781) puolestaan oli syntynyt Ruotsin Halmstadissa ja solminut kesäkuussa 1741 avioliiton Lovisa Tauben (1727–1774) kanssa.⁹

Toukokuussa 1781 oli vietetty Erik Leijonhufvudin ja Helena von Burghausenin hääjuhlia morsiamen kotiseudulla. Avioliitto oli sovelias, naihan siinä aatelisupseerin tytär aatelisupseerin.

Mustiala vuonna 1846. Puustellin yksikerroksinen päärakennus on todennäköisesti kuvattuna ylhäällä keskellä. Tilalle johtaa kuja, joka oli luultavasti olemassa jo Leijonhufvudien aikaan. Magnus von Wrightin (1805–1868) teos *Mustialan Maatalousoppilaitos* (1846). KUVA: KANSALLISGALLERIA.

KUULUMISIA KAUKAA KOTOA

Hakoisten kartanosta löytyneet kirjeet ja muut dokumentit vievät 1700- ja 1800-lukujen vaihteeseen ja Leijonhufvudien perheen elämään Suomen sodan varjossa.

Suomen sodan syttyminen vuonna 1808 ravisutti koko perhettä, ja sotaan lähdettyään upseeri Axel Leijonhufvud kirjoitti taajaan äidilleen ja sisaruksilleen. Tuolta ajalta on peräisin myös matkapäiväkirja, jossa perheen Hedda-tyttären tuleva puoliso Gustaf Boije af Gennäs kuvaa kokemuksiaan sotavankina Venäjällä. Vuonna 1811 Margaret Leijonhufvud puolestaan lähti lääkärinhoitoon Tukholmaan. Siellä aatelisneidolle avautui aivan uusi maailma.

Historialliset johdannot taustoittavat Suomen sodan aikaa sekä aatelisten elinpiiriä Hämeessä ja Tukholmassa. Kokonaisuuden täydentävät lukuisat kuvat ja aikalaisdokumentit.

Historioitsija FT **RIIKKA-MARIA ROSENBERG** tunnetaan romaanisarjastaan Hakoisten naiset. Hän on myös tutkinut uuden ajan alun pariisilaisia aatelnaisia. Historian dosentti **SOFIA GUSTAFSSON** on erikoistunut Viaporin vaiheisiin ja varhaismodernin Suomen sosiaalihistoriaan.

